

Major Langeland — Professor Andenæs — og en del andre.

Av direktør Lorentz Vogt.

Nationen 10-1-49

Da jeg skrev min artikkel i *Nationen*: «Major Langeland—professor Andenæs», hadde jeg glemt, hvis jeg da overhodet noensinne har lest, professorens artikkel i *Morgenbladet* for 25. mai 1946. Det var beklagelig, men etter professorens passivitet de siste par år, og etter hans, med artikkelen i 1946 lite stemmende angrep på Langelands bok, nokså forstælig. Hadde professor Andenæs fortsatt sin virksomhet fra artikkelen 25. mai 1946, ville utviklingen kunne blitt en annen. Jeg er fullt klar over, at hverken hans tid eller hans innflytelse er ubegrenset. Men han er dog en ikke helt betydningsløs person og ville vel heller ikke føle seg vel, om man alment godtok en sådan oppfatning.

Da min artikkel hadde stått den 7. desember, ble jeg først ringt opp fra Den norske Saksførerforening, som mente at jeg ikke var berettiget til å uttale meg som skedd om dens, etter min mening, mer enn negative innstilling til klarleggelse av forholdene under okkupasjonen. Jeg

De har spilt en altfor stor rolle under oppgjøret. I realiteten er professor Andenæs enig i at disse ting aldri burde vært fremme. Men tilføyer:

«Det er i direkte strid med det virkelige forhold, når direktør Vogt vet å fortelle at «hele rettsoppgjøret vrirler av slike bagateller». En annen sak er, at også slike ting kan ha sin betydning i utrenskingsaker overfor tjenestemenn, hvor det ikke er spørsmål om straff, men om tjenestemannen ved sitt forhold til okkupasjonsmakten eller dens hjelpere, har vist seg uverdigg til sin stilling. Jeg antar de fleste vil være enig i at det f. eks. er lite egnet til å skape den tillit og respekt som stillingen krever, om det er alminnelig kjent i bygda at lensmannen under krigen holdt åpent hus for tyskere og festet sammen med dem (uten at det hadde betydning som kamuflasje for illegal virksomhet). Ofte viser det seg, når slike saker kommer for retten, at beviset svikter, det hele løser seg opp i sladder og folkesnakk — således i en sak som direktør Vogt i sin artikkel refererer på en nokså misvisende måte. I slike tilfelle er forresten vedkommende selv gjerne best tjent med at det blir luftet ut gjennom den offentlige saksbehandling.»

Jeg kan ikke se annerledes enn at professor Andenæs, tross den dementerende form, understreker min framstilling. Man har trukket inn i rettsoppgjøret en masse likegyldige ting, som «løser seg opp i sladder og folkesnakk». Men hvorfor har man gjort dette? Når professor Andenæs sonderer mellom straff og utrensking, er dette muligens en slags juss, men det har intet med livets realitet å gjøre. Når jeg unntar de meget få som ikke er økonomisk avhengige av sitt arbeid, er den største straff som kan ramme et menneske, å tape sin

stilling med en sterkt begrenset mulighet for å få en annen.

Og så til Langelands bok og rettsoppgjøret. Det er dog en drøftelse av det siste, som er det vesentligste. En diskusjon skal være saklig og lidenskapsløs i sin form. Selv har jeg aldri avvekhet derfra. Men det vesentligste er dog at alle betydningsfulle spørsmål blir drøftet, så man kan nå fram til sannheten. I sin bok «De tre» skriver fru Bergliot Ibsen «— — — men ikke før var det overstått, så fortsatte diskusjonen like heftig som før. For uenigheten berørte ikke forholdet dem imellem, men gjaldt utelukkende diskusjonen og de ideer som fylte dem. I dag kjenner man ikke den slags diskusjoner, hvor man bare diskuterer for diskusjonens skyld — for å finne fram til en sannhet. I dag tar man en forfriskende uenighet som en personlig fornærmelse, og mange muligheter for å skjerpe ånden går tapt på den måten.» Ja vel: vil man skjerpe sin ånd — og hvem vil ikke det — må man ikke vike tilbake for en forfriskende diskusjon, som gjør at man tross alt kommer sannheten nærmere. Derfor bør i første rekke åndens menn — hvortil professorer i alminnelighet regnes — kunne ta en diskusjon uten fornærmet å trekke seg inn i sitt skall.

I teorien har alle vært enige om, at enhver handling under okkupasjonen skal ses ut fra de forhold som hersket da handlingen fant sted. I praksis har man gjort hva gjøres

kan for å få mørklagt de dokumenter som gir de mest autentiske opplysninger om forholdene til enhver tid. Man stiller således først et bestemt krav til grunnlaget for rettsoppgjøret — så gjør man alt for å ødelegge dette grunnlag, av reidse for et en eller annen mer prominent herre skal føle seg fornærmet. Resultatet måtte bli rot.

Det er major Langelands fortjeneste at han har framlagt et rikt materiale av offisielle dokumenter, som hittil har vært holdt tilbake eller bare har foreligget i spredte avisartikler. Det samme fortjenstfulle arbeid har forøvrig advokat Corneliusen gjort, forsvåvidt angår begrepet «økonomisk landssvik». Dette gjelder i utpreget grad hans siste arbeid og hans framskaffen av dokumentene fra Nemnda for Industri og Omsetning — riksadvokatens meldingsblad nr. 46.

Det er imidlertid selvsagt, at disse arbeider ikke kan bli fullkomne uten myndighetenes medvirken. Det var derfor en stor skuffelse, da justisminister Gundersen erklærte, at han ikke ville medvirke til en offentlig utgave av offisielle dokumenter. Det var også uheldig, fordi det kunne føre til den oppfatning, at det var noe som myndighetene var interessert i å skjule. Og man spurte uvilkårlig: hvorfor? Den omstendighet, at major Langelands arbeid på den måte ikke kunne bli komplett, forhindret dog ikke at hans bok er meget verdifull. Hans dokumentasjon er så omfattende, at den utvilsomt gir et korrekt bilde av de forhold den omfatter, selv om det, til en videre utdyping av bildet, ville

være heldig om de forskjellige departementer kom med supplerende dokumenter. Det vil være en fortjenstfull gjerning, om professor Andenæs med sine forbindelser ville bidra dertil. Man burde også få fram arkivene fra sentralkomiteen i Trondheim og de lokale nemnder, bl. a. i Oslo og Stavanger. Langelands bok er, likeså litt som advokat Corneliusens skrifter, fullkommen. De er imidlertid milepeler på vei mot sannheten. Man må bare håpe at arbeidet vil bli fortsatt.

Da jeg så professor Andenæs' store artikkel i *Aftenposten*, gikk jeg til lesningen med mange forhåpninger. Jeg ble dypt skuffet. Hans artikkel var ingen anmeldelse, men et forsøk på nedsabling av et betydningsfullt verk, uten at han gikk inn på dets realiteter. En anmeldelse kan være likeså ødeleggende for en bok som et angrep — ja vel så det. Men av en anmeldelse kreves det visse bestemte egenskaper. Anmelderen skal trenge inn i verket. Han skal, når han har den fornødne plass — og det har professor Andenæs øyensynlig hatt — forklare dens tendens, gjengi dens avgjørende tanker. Så kan gjerne dommen bli meget streng. Hadde jeg ikke på forhånd lest Langelands bok, ville jeg ikke vært syndelig klok på den, etter lesningen av professor Andenæs' anmeldelse. Men mener man at en ting er så verdiløs, at det ikke er annet å gjøre enn å slå den ned, ofrer man ikke et større antall spalter herpå. Da er det bedre å skrive som Pueblo engang gjorde om et teaterstykke: «Skal du forestilling anmelde»